

УДК 336.77

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА: СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Воробйова О.І., к.е.н., доцент, НАПКБ

Банківська система є продуктом розвитку суспільного виробництва, посилення значення банківських установ в соціально-економічному розвитку країни та її окремих регіонів.

Становлення банківської системи супроводжувалось розвитком окремих банківських інститутів, розмежуванням повноважень між банками, що обслуговують населення й юридичних осіб та банком банків, який бере на себе загальні функції всієї банківської системи.

В економічній літературі існують різні тлумачення сутності та значення банківської системи. Зокрема, в Економічній енциклопедії за ред. С.В. Мочерного наведене таке визначення: «Банківська система — сукупність фінансових установ грошового ринку (що займаються банківською діяльністю) у їх взаємозв'язку і взаємодії, діяльність яких законодавчо визначена [1, с. 86].

В Енциклопедії банківської справи України за ред. В.С. Стельмаха наведено таке визначення банківської системи. «Банківська система — сукупність різноманітних видів банків та інших кредитних установ, інституцій у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період і функціонує в межах єдиного фінансового механізму; складова частина кредитної системи [2, с. 56].

Співставлення першого та другого визначення дає змогу вказати, що друге визначення більш ґрунтовне. В основу другого визначення сутності банківської системи покладено: по-перше, те, що банківську систему складають сукупність банків і інших кредитних установ і інституцій, а не яких-небудь фінансово-кредитних установ; по-друге, ці банки та кредитні установи розглядаються в їх взаємозв'язку, що дуже важливо при створенні єдиної банківської системи країни; по-третє, сукупність банків і кредитних установ та їх взаємний зв'язок існує в певний історичний період, що досить важливо при розгляданні сутності банківської системи країни; по-четверте, банківська система функціонує в межах єдиного фінансового механізму держави, а тому вона є частиною фінансової системи; по-п'яте, банківська система є невід'ємною частиною кредитної системи.

Проте незважаючи на більш позитивне враження від вищезгаданого визначення сутності банківської системи, воно також має деякі неточності. По-перше, банківська система — це специфічна сукупність суб'єктів господарювання, до якої неможливо включити суб'єкти підприємницької діяльності, що не відповідають основним критеріям поняття «банк». По-друге, банківська система створюється не тільки на засадах історизму, але ще в її основі покладені специфічні особливості розвитку тій чи іншій країні. По-третє, банківська система ґрунтується на правових засадах, тобто в основі її побудови покладені відповідні закони держави. По-четверте, банківська система є основою функціонування грошово-кредитної системи, а тому не банки є частиною кредитної системи, а кредитна система будується на основі створення і функціонування банківської системи. По-п'яте, банківська система повинна включати фінансово-кредитні, організаційно-правові, інформаційні, суспільні та загально державні складові свого створення, існування та функціонування. В неї повинна бути чітко визначена логіка створення та функціонування в тій чи іншій країні.

Як зазначають автори підручника «Гроші та кредит» за ред. М.І. Савлука: «Банківську систему в літературі часто трактують як просту сукупність банків, що функціонують у країні. За такого підходу банківська система розглядається, як механічне об'єднання банків, що не має заздалегідь окреслених цілей, своїх специфічних рис і не виконує самостійних функцій.

Насправді це не так. Банківська система має своє особливе призначення, свої специфічні риси і функції в економіці, які не просто повторюють призначення і функції окремих банків. Виникає банківська система не внаслідок механічного поєднання окремих банків у випадкову сукупність, а будується за заздалегідь виробленою концепцією, у межах якої відводиться певне місце окремим банкам» [3, с. 563-564].

Наведене положення, що висловлюють найвідоміші українські вчені з банківництва, повністю збігається з нашими власними поглядами на сутність і значення банківської системи в соціально-економічній системі держави. Поглиблення розвитку економіки, ускладнення економічних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання забезпечують більш розвинуту банківську систему. Вона розвивається поряд з розвитком всієї економіки, всього суспільства. Банківська система є об'єктивним наслідком розвитку продуктивних сил суспільства та вдосконалення виробничих відносин в цьому суспільстві. Банківська система в значній мірі залежить не тільки від стану та напрямів розвитку економіки, але в значній мірі обумовлена суб'єктивними факторами, зокрема правовими основами побудови країни, її загальної структури, кількістю рівнів фінансової системи, державним устроєм тощо.

Тому у вище зазначеному підручнику банківська система формулюється таким чином. «Банківська система — законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній основі і функціонально взаємозв'язані в самостійну економічну структуру» [3, с. 564].

Наведене визначення сутності банківської системи значно краще ніж вище приведені. В цьому визначенні більш детально розкрито основні компоненти банківської системи. Уточнено її змістову суть та сфокусовано на юридичному положенні щодо створення й функціонування такої системи.

Проте таке визначення банківської системи ми вважаємо не повністю обґрунтованим. На нашу думку, при визначенні сутності банківської системи необхідно чітко виділити основні її ризи або ознаки. Це дасть можливість у загальному підсумку сформулювати більш обґрунтоване визначення сутності банківської системи.

В економічній літературі з банківської справи зустрічаються ще багато визначень сутності банківської системи [4, 5, 6, 7]. Проте більшість визначень мають не зовсім вдалі формулювання, що не дає підстави розглядати їх більш ретельно у нашому дослідженні. Банківська система за цими дослідженнями виглядає як сукупність банків, яка поєднується в наслідок діяльності держави та суспільства.

В умовах світової фінансової кризи виникає об'єктивна потреба в більш глибокому дослідженні сутності й значення банківської системи в суспільному виробництві. Тому основною метою даної статті є обґрунтування сутності банківської системи на сучасному етапі розвитку суспільства та уточнення значності банківської системи для суспільства.

Логічний й історичний аналіз становлення та розвитку банківської системи в окремих країнах світу дає всі підстави стверджувати, що банківській системі як самостійної економічної структури притаманні такі основні ознаки (рис. 1).

Рис. 1. Основні ознаки банківської системи

Перша ознака розкриває, що будь-яка банківська система створюється і розвивається за об'єктивними економічними законами. Однак суб'єктивна складова формування й розвитку банківської системи залежить від діяльності людини, особливостей розвитку суспільства.

Друга ознака визначає те, що банківська система створюється і починає функціонувати тільки на відповідному історичному етапі розвитку суспільства. Це обумовлено потребою як самих банків, так і фінансової системи держави щоб була сформована специфічна економічна система, яка об'єднає всі банківські інститути та інші кредитні установи для координації діяльності та більш ефективного функціонування грошової та кредитної системи.

Третя ознака передбачає, що банківська система створюється та функціонує незалежно від виробничих відносин, що склалися в тій чи іншій державі. Так, за часи Радянського Союзу також існувала банківська система. Хоча вона і була в чомусь недосконала, але її функціонування було обумовлено потребою суспільства, історичним етапом його розвитку. Крім того, така банківська система мала і деякі переваги в співставленні з банківськими системами держав ринкової економіки. Це, наприклад, більш жорсткий контроль за грошовими потоками, наданими кредитами і таке інше.

Четверта ознака розкриває те, що банківська система є дійсно самострільною економічною системою. Вона створюється тільки тоді, коли в суспільстві з'являються відповідні економічні суб'єкти, що забезпечують функціонування грошової системи, кредитної системи та здійснюють велике коло фінансових послуг в державі.

П'ята ознака обумовлена тим, що банківська система за суб'єктивних умов та чинників розвивається у взаємозалежності з розвитком суспільства. Будь-яке суспільство має тільки йому притаманні особливості. Ці особливості суттєво впливають на розвиток банківської системи, а тому в кожній країні світу незважаючи на глобальні процеси в економіці банківські системи мають свої риси, що залежать від стану економіки, рівня розвитку політичної системи, національних особливостей, рівня інтеграції країни в світове господарство, залежність від інших держав, ефективності керування економікою та безпосередньо банківськими інститутами, розмежування повноважень між центральним банком країни та урядом, рівнем розвитку ринкових відносин, історичними особливостями та професійним рівнем банківських керівників.

Шоста ознака визначає, що створення банківської системи можливо на підставі того, що в країні існує значне коло самостійних фінансово-кредитних установ, які за своєю суттю відповідають змісту банківської діяльності. Без створення значної кількості банків неможливо створити банківську систему, тобто банки є основою для побудови в державі відповідної банківської системи.

Сьома ознака базується на тому, що при створенні банківської системи суспільство і держава повинні мати єдині підходи до її змісту, елементів побудови, економічних, правових, організаційних, політичних та соціальних умов функціонування. Побудова банківської системи в державі є компромісом між різними колами політичних і владних структур, а також фінансових груп, що суттєво впливають на прийняття рішення про побудову банківської системи.

Восьма ознака передбачає, що банківська система є результатом прийняття в державі відповідних законів, нормативно-правових актів, які не тільки юридично закріплюють процес створення банківської системи, а також встановлюють механізми її розвитку й вдосконалення на значний період.

Виходячи з наведених ознак, можливо запропонувати власне визначення сутності банківської системи. Це визначення повинно розглядати банківську систему як складну багатогранну економічну структуру, що виникає і діє на відповідному історичному етапі розвитку банківських інститутів, держави і суспільства. У зв'язку з цим визначення сутності банківської системи треба розглядати з декількох позицій. По-перше, з позиції економічної теорії. По-друге, позиції фінансової науки. По-третє, з позиції історичного та логічного аналізу розвитку банків, держави та суспільства. По-четверте, з організаційно-управлінської позиції щодо формування будь-яких економічних структур. По-п'ятих, з правових основ формування будь-яких економічних систем. По-шостих, з соціально-політичних потреб держави і суспільства.

З позиції економічної теорії банківська система повинна розглядатися як сукупність економічних відносин, що виникають між банківськими інститутами, державою, юридичними й фізичними особами з приводу забезпечення функціонування грошово-кредитної системи та потребують об'єднання цих інституцій з метою вирішення загальних фінансових інтересів усіх економічних суб'єктів, що зацікавлені в розвитку суспільства.

З позиції фінансової науки банківська система повинна розглядатися як фінансово-економічна структура, що забезпечує рух фінансових потоків у державі між усіма економічними суб'єктами та підтримує необхідний рівень грошової, кредитної, валютної та розрахункової дисципліни, що дає змогу всім учасникам функціонувати в нормальному фінансовому режимі, виконувати свої фінансові зобов'язання.

З позиції історичного та логічного аналізу розвитку банків, держави та суспільства банківська система є фінансово-економічною структурою, що виникає на відповідному історичному етапі розвитку банківських установ, держави і суспільства, коли досягли відповідного рівня розвитку продуктивні сили, у державі та в суспільстві виникла потреба об'єднати банківські інститути в єдину фінансово-економічну структуру для забезпечення інтересів усіх учасників суспільних взаємовідносин.

З організаційно-управлінської позиції банківська система розглядається як сукупність організаційно-управлінських зв'язків, принципів, функцій, правил, схем та відповідних дій, що забезпечують постійний розвиток банківської діяльності та банківських інститутів в національному і світовому вимірі.

З правових позицій банківська система розглядається як структура, що виникає і функціонує на підставі юридичних законів, нормативно-правових актів, які регулюють механізми й процедури створення, розширення, розвитку та трансформації банківської системи в окремій державі.

З позиції соціально-політичних потреб держави та суспільства банківська система є фінансово-економічною структурою, що виникає на засадах компромісів та домовленостей політичних і соціальних груп суспільства.

Розкривши таким чином сутність банківської системи тепер можливо перейти до її значення в розвитку держави та суспільства, зокрема суспільного виробництва.

В сучасній банківській практиці розрізняють два типи банківських систем: однорівневу (централізовану й децентралізовану) та дворівневу. Однорівнева централізована банківська система існувала в колишньому Радянському Союзі. Вона складалась з Державного банку, Будівельного банку і Зовнішньоторговельного банку та сукупності ощадних кас. Однорівнева децентралізована банківська сис-

тема характерна для такої країни як США. Вона складається з (Федеральної резервної системи США, яку очолюють 12 резервних банків, входять до неї 40% комерційних банків, а інші працюють на принципах вільної конкуренції).

Проте в більшості країн світу створена та діє дворівнева банківська система. Така система складається з головного або Центрального банку країни, що є емісійним центром в державі та всієї сукупності інших банків, що обслуговують юридичних та фізичних осіб.

В сукупності банківська система країни вирішує багато питань. Основні питання, що вирішує будь-яка банківська система пов'язані з функціонуванням національної грошової одиниці, підтримання відповідного курсу національної валюти до іноземних валют та встановленого рівня інфляції, забезпечення своєчасного руху грошових потоків між усіма економічними суб'єктами в країні.

Якщо Центральний банк країни виконує загальні функції та забезпечує загальнодержавні інтереси, то вся інша сукупність банків функціонує на засадах комерційного розрахунку, що фактично означає отримання прибутків від кожної фінансової операції, що виконує банк.

Таким чином, усі інші банки — універсальні, комерційні, інвестиційні, ощадні і т. ін. своєю метою ставлять одержання прибутків. Це означає, що банки другого рівня виконуючи будь-яку банківську операцію намагаються одержати відповідний прибуток, як різницю між одержаними коштами за операцію та здійсненими витратами щодо виконання тієї чи іншої операції.

Якщо основною метою окремого банку другого рівня є одержання прибутку та підвищення ринкової ціни власного капіталу, то стосовно банківської системи ця ціль не тільки не збільшується пропорційно кількості банків, що входять до системи, а й взагалі відходить на другий план.

На перше місце в банківській системі виходять такі цілі (рис. 2).

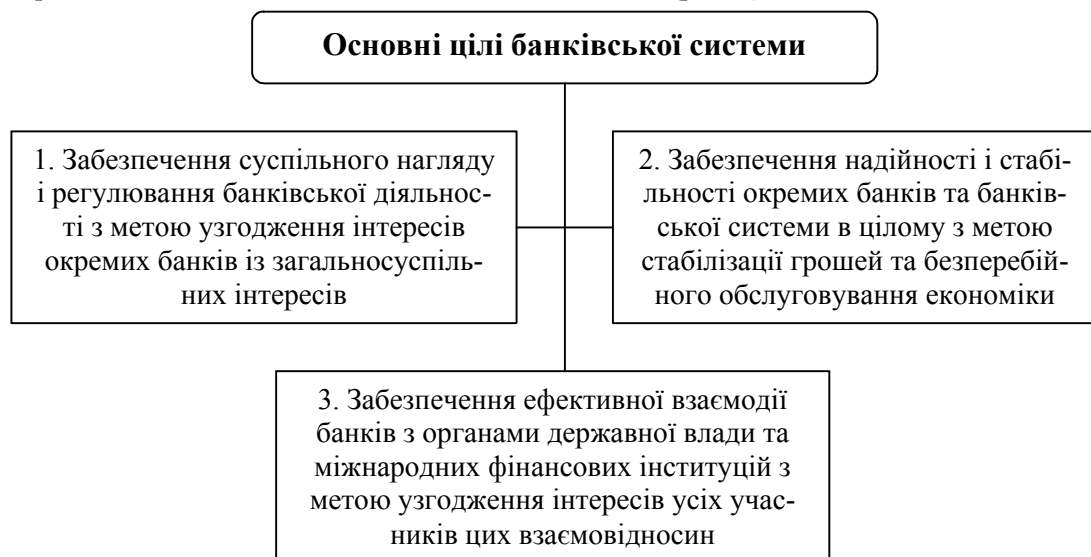

Рис. 2. Основні цілі банківської системи

Детальний розгляд названих цілей дає підстави стверджувати, що всі вони можуть бути виконані тільки сукупністю банків, що поєднуються в банківську систему. Виконання названих цілей неможливо без скоординованої і зорієнтованої на загальні інтереси роботи всіх банків. Це можливо коли банки об'єднуються в банківську систему, якої керує єдиний в державі центр, тобто головний банк країни, на який суспільство поклало обов'язки координувати і організовувати діяльність усіх банків країни.

Кожен окремих банк взаємодіє з окремими фізичними або юридичними особами, впливає, так чи інакше, на їх діяльність. Проте один банк не може в цілому вплинути на розвиток суспільного виробництва. Цей вплив під силу тільки всій сукупності банків, тобто банківській системі.

Якщо в країні розвинута банківська система, яка має довіру з боку фізичних і юридичних осіб, то вона забезпечує дуже значний вплив на розвиток суспільного виробництва. Це положення підтверджується історичними фактами розвитку більшості країн світу.

Банківська система в сукупності забезпечує нормальний рух грошей в країні, а також між країнами. Це дає змогу юридичним й фізичним особам своєчасно сплачувати або отримати відповідні кошти. Рух грошей, що забезпечує банківська система, є головною умовою ефективного функціонування суспільного виробництва. Але банківська система не тільки забезпечує раціональний рух грошових коштів, вона акумулює вільні кошти та направляє їх у вигляді кредитних ресурсів тим суб'єктам економіки, які в даному випадку найбільше потребують в цих позиках. Кредитування економіки є найбільш вагомим завданням всієї банківської системи. Завдяки ефективного кредитування суб'єктів підприємницької діяльності в економіці виникає унікальна можливість виробництва додаткової кількості продукції та надання потрібних суспільству послуг. Водночас кредитування фізичних осіб — домогосподарств формує в соціально-економічній системі додаткові потреби в товарах та послугах за рахунок суттєвого збільшення попиту на ці чи інші товари та послуги.

На нашу думку, банківська система впливає на суспільне виробництво за будь-яких обставин. У зв'язку з цим, можливо стверджувати, що вплив банківської системи на суспільне виробництво може бути як позитивним, так і негативним.

Позитивний вплив банківської системи на суспільне виробництво знаходить своє втілення у збільшенні ВВП країни, підвищенні темпів зростання промислового і сільськогосподарського виробництва, будівництва, значного розширення попиту та пропозиції на більшість товарів та послуг, зростання рівня добробуту населення.

Негативний вплив банківської системи на суспільне виробництво можливо побачити коли банки не в змозі нормально кредитувати економіку, їх стійкість в значній мірі погіршилась, що обумовило поширення недовіри з боку фізичних і (чи) юридичних осіб, банки не можуть виконувати основні свої функції щодо забезпечення нормального руху грошей та кредитування економіки.

Автори підручника «Гроші та кредит» за ред. М.І. Савлука вважають, що сучасна банківська система повинна виконувати такі функції (рис. 3).

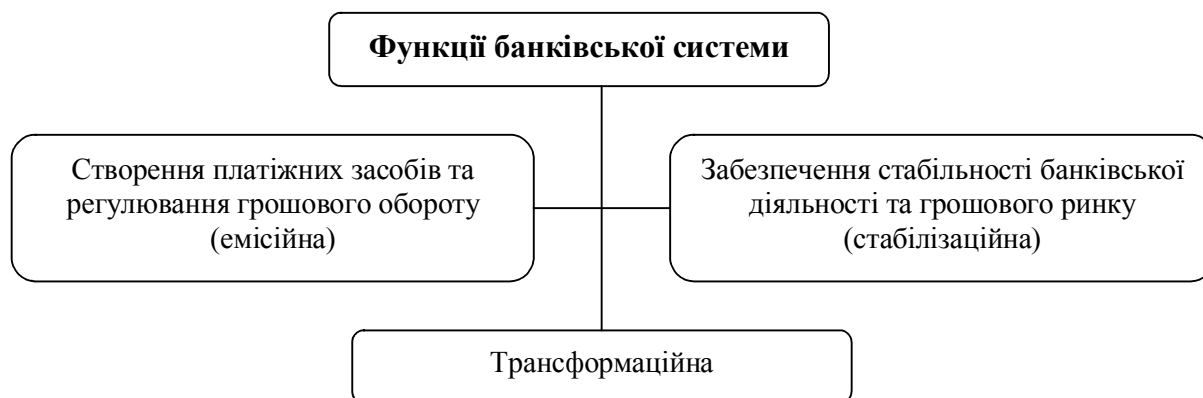

Рис. 3. Функції банківської системи [3, с. 565]

Автори підручника розкривають сутність названих функцій. «Перша функція — створення платіжних засобів і регулювання грошового обороту (емісійна) — полягає в тому, що банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, збільшуючи чи зменшуючи її відповідно до зміни попиту на гроші. Таким чином, банківська система забезпечує управління пропозицією грошей. Це ключова функція банківської системи. У її виконанні беруть участь усі ланки банківської системи — Центральний банк та усі інші банки, що входять до складу такої системи. Вона стосується усіх напрямів банківської діяльності, насамперед кредитної» [3, с. 565-566].

Перша функція банківської системи якісно відрізняється від аналогічної функції окремого банку, що обумовлено: по-перше, тим, що тільки банківська система, як сукупність банківських інститутів, може забезпечити відповідні межі емісійної діяльності кожного банку; по-друге, тільки в сукупності банки можуть використовувати методи та інструменти грошово-кредитної політики, які знаходяться під постійним контролем з боку Центрального банку країни.

Ефективність реалізації першої функції банківської системи суттєво впливає на результати суспільного виробництва. Через дію цієї функції банківська система регулює попит на гроші та їх пропозицію у відповідності з масштабами зростання економіки, попиту на товари та послуги з боку фізичних та юридичних осіб.

Друга функція — «забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку (стабілізаційна)» пов'язана з надзвичайно високою ризикованістю банківської діяльності. Банки, на відміну від інших економічних суб'єктів, криють у собі підвищену загрозу дестабілізації власної діяльності, розладу усього грошового ринку, провокування загальноекономічної кризи. Тому кожний окремий банк не може забезпечити надійної стабілізації, а скоріше навпаки» [3, с. 566].

Як основні учасники грошового ринку, банківські інститути для своєї діяльності повинні залучити значний за обсягом грошовий капітал. Проте, цей капітал в основному не є власністю банку, а є запозиченим капіталом, тобто отриманим за рахунок коштів вкладників та позичок, що залучає кожний банк для виконання своїх основних функцій. У зв'язку з тим, що банки акумулюють чужі кошти вони знаходяться під постійним контролем з боку великої кількості учасників фінансового ринку, тобто кредиторів. Дія останніх залежить не тільки від економічних показників окремого банку, але й загального стану всієї банківської системи, політичного, економічного стану в державі, прогнозів та міркувань населення, різних чутків та провокацій, які можуть здійснити конкуренти. Під тиском своїх власників та кредиторів банки змушені вкладати капітали у високодохідні, але низько ліквідні активи, ризикуючи втратити ліквідність та довіру вкладників. Проте кожний банк повинен забезпечити відповідний рівень ліквідності, що в кінцевому підсумку дасть можливість мати відповідний рівень ліквідності всієї банківської системи. Це забезпечить відповідний рівень довіри з боку кожного вкладника, кожного кредитора.

Банки, як основні учасники грошового ринку, повинні брати на себе всю відповідальність перед кредиторами та інвесторами за всі види фінансово-економічних ризиків своїх позичальників. Однак досягти відповідного рівня забезпеченості ризикованих операцій з надання позик можливо завдяки зусиллям усієї банківської системи, а не окремого, будь-якого могутнього банку. Тільки банківській системі в цілому під силу створити дійовий механізм страхування банківських ризиків і банківських депозитів.

М.І. Савлук з співавторами зазначає, що «виконання банківською системою стабілізаційної функції проявляється двояко:

- 1) у прийнятті низки законів та інших нормативних актів, що регламентують діяльність усіх її ланок — від центрального банку до вузькоспеціалізованих комерційних банків;
- 2) у створенні дійового механізму державного контролю і нагляду за дотриманням цих законів та за діяльністю банків узагалі» [3, с. 567].

Ці положення дуже важливі. Вони розкривають основний зміст зазначеної вище функції банківської системи. На підставі цих положень створюються та функціонують спеціальні механізми забезпечення стабільності банківської діяльності. Зміст цих механізмів представлено на рис. 4.

Рис. 4. Спеціальні механізми забезпечення стабільності банківської діяльності [3, с. 567]

Наведені специфічні механізми забезпечення стабільності банківської діяльності дають змогу банківській системі як цілісному економічному організму на основі організаційно-правових заходів реалізувати зміст стабілізаційної функції. Кожен з наведених механізмів може бути реалізований у повному обсязі тільки в межах системи, тобто сукупності банківських інститутів як єдиної якісно нової фінансово-економічної структури.

Третя функція — «трансформаційна функція банківської системи базується на аналогічній функції окремих банків» [3, с. 565]. Однак вона не є сумою складених функцій всіх банків, що входять до системи. Сутність трансформаційної функції полягає в тому, що з її допомогою здійснюється трансформаційні процеси грошово-кредитної системи де значну роль відіграє центральний банк, як банк банків. При цьому банківська система, використовуючи названу функцію, забезпечує підвищення трансформаційного потенціалу кожного окремого банку, що дає змогу більш ефективно мобілізувати вільні грошові кошти і перетворити їх в кредитні ресурси.

Використання названих функцій перетворює банківську систему в нову фінансово-економічну структуру, що функціонує як єдиний економічний організм, тобто успіхи окремих банків по суті є успіхами всієї банківської системи. Водночас, хвороби окремих банків перетворюються на проблему всієї банківської системи.

Через реалізацію названих трьох функцій банківська система впливає на суспільне виробництво. При цьому її вплив настільки значний, що на сучасному етапі розвитку соціально-економічної системи держави неможливо уявити, що суспільне виробництво може обійтись без банків, грошово-кредитних операцій, банківського обслуговування суб'єктів підприємництва та фізичних осіб як основних користувачів створених в державі товарів та послуг.

Значення банківської системи для суспільного виробництва суттєво ширше ніж вплив окремого банку, навіть будь-якого могутнього, на відокремлене підприємство. Якщо окреме підприємство може взаємодіяти, а може і не взаємодіяти з окремим банком, то кожне підприємство так чи інакше взаємодіє з усією банківською системою. Ця взаємодія обумовлена об'єктивно-суб'єктивними економічними процесами, що відбуваються в суспільному виробництві. Кожне підприємство хоче воно чи ні, але повинно взаємодіяти з банківською системою як фінансово-економічною структурою, що надає такі види фінансових послуг, без яких сучасні підприємства, сучасне суспільство не може функціонувати. Будь-які негаразди в банківській системі миттєво відбиваються на здоров'ї всього суспільства, породжуються фінансові кризи, що охоплюють реальний сектор економіки та торкаються глибинних елементів сучасного життя кожної людини.

Взаємодія банківської системи з суспільним виробництвом призводить до зворотного процесу, що пов'язано з впливом суспільного виробництва на становлення й розвиток банківської системи. Вплив суспільного виробництва на банківську систему забезпечує відповідного рівень розвитку самої банківської системи. Очевидно, що банківська система історично з'явилась у наслідок потреби з боку суспільного виробництва, коли воно досягло відповідно рівня свого розвитку. Проте хоча банківська система з'явилась як об'єктивний результат розвитку суспільного виробництва, вона має самостійний характер функціонування, а тому в суспільному виробництві також займає відповідне місце, як і інші економічні структури.

Розглядаючи банківську систему як частину суспільного виробництва, необхідно вказати, що вона має специфічні риси. В науковій літературі відокремлюють різні специфічні риси банківської системи [4, 5, 8, 9, 10]. Проте найбільш чітко такі риси було визначено в книзі за ред. М.І. Савлука [3, с. 567-568], де було сформульовано п'ять специфічних рис банківської системи (рис. 5).

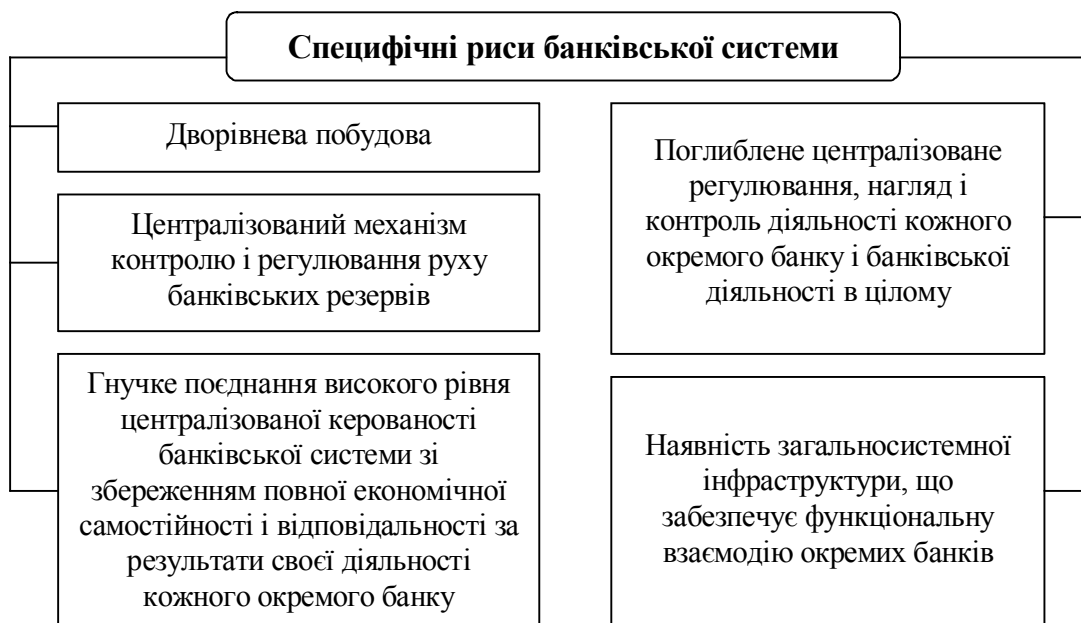

Рис. 5. Специфічні риси банківської системи [3, с. 567-568]

Перша риса, за М.І. Савлуком, зводиться до дворівневої побудови. Дійсно у більшості країн світу, як було встановлено раніше, функціонує дворівнева банківська система, де на першому рівні існує центральний банк, як банк банків, а на другому рівні всі інші банківські установи. Проте необхідно зазначити, що дворівнева побудова характерна не тільки для банківської системи, але ще й для фінансової системи більшості держав, що мають унітарний устрій.

Друга риса — централізований механізм контролю і регулювання руху банківських резервів. Ця риса дійсно є специфічною для банківської системи. Хоча централізований контроль і регулювання руху коштів притаманні не тільки банківській системі, а й фінансовій системі з боку державних фінансових органів, насамперед Міністерства фінансів, однак тільки в банківській системі здійснюється централізований контроль і регулювання руху банківських резервів, що не має взагалі інших прикладів.

Третя риса — поглиблене централізоване регулювання, нагляд і контроль діяльності кожного окремого банку. Специфічність цієї риси полягає в тому, що серед інших економічних систем і структур не має явних прикладів, коли центральний орган системи, тобто центральний банк, забезпечував б регулювання, нагляд і контроль за діяльністю кожного окремого банку з метою запобігання загрози фінансової кризи або зниження фінансової стійкості окремих банків. Цей нагляд і контроль у загальному випадку дає змогу зменшити ризики щодо загрози зниження фінансової стійкості всієї банківської системи, що негативно може визначитися на суспільному виробництві.

Четверта риса — наявність загальносистемної інфраструктури, що забезпечує функціональну взаємодію окремих банків. Детальний розгляд цієї риси дає змогу стверджувати, що вона притаманна не тільки банківській системі, а й іншим економічним системам або структурам. В сучасних умовах більшість економічних систем (структур) будують на загальносистемному рівні відповідну інфраструктуру, яка б поєднувала інтереси всіх учасників цієї системи.

П'ята риса — гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості банківської системи зі збереженням повної економічної самостійності і відповідальності за результати своєї діяльності кожного окремого банку. Ця специфічна риса в найбільш чіткому оформленні притаманна тільки банківській системі. При цьому незважаючи на значний централізований вплив на кожен окремий банк він остається самостійним економічним суб'єктом, що забезпечує виконання як власних інтересів, так і інтересів усієї банківської системи за рахунок виконання відповідних вимог центрального керівництва банківської системи — центрального банку країни.

Аналіз наведених вище рис дає всі підстави стверджувати, що на сучасному етапі розвитку банківської системи не всі визначені риси їй притаманні. Тому вважаємо, що до специфічних рис банківської системи дійсно можливо віднести тільки такі:

- 1) центральний механізм створення банківських резервів для підвищення стійкості окремого банку і всієї банківської системи;
- 2) центральний механізм контролю і регулювання руху банківських резервів;
- 3) єдині економічні нормативи обов'язкові для кожного окремого банку і всієї банківської системи в цілому;
- 4) поглиблене централізоване регулювання, нагляд і контроль діяльності кожного банку і банківської діяльності в цілому;
- 5) гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості банківської системи зі збереженням повної економічної самостійності і відповідальності за результати своєї діяльності кожного окремого банку.

ВИСНОВКИ

Дослідження сутності банківської системи та її значення для суспільного виробництва дало змогу сформулювати наступні положення:

1. Сучасна банківська система країни як самостійна економічна структура має такі ознаки: а) базується на об'єктивних і суб'єктивних умовах і чинниках розвитку суспільства; б) виникає на відповідному історичному етапі розвитку продуктивних сил суспільства; в) практично не залежить від стану та розвитку виробничих відносин суспільства; г) є самостійною економічною структурою, що взаємодіє з іншими економічними структурами; д) залежить від особливостей розвитку соціально-економічної системи держави; е) ґрунтується на сукупності банківських інститутів, як базових економічних суб'єктах; ж) в основі функціонування покладені компроміси й інтереси різних владних структур і фінансових груп; з) діяльність її обов'язково врегульовується законодавчими та нормативними актами держави.

2. Сутність банківської системи повинно розглядати як складну багатогранну економічну структуру, що виникає і діє на відповідному історичному етапі розвитку банківських інститутів, держави і суспільства. У зв'язку з цим її треба розглядати з декількох позицій. По-перше, з позиції економічної теорії. По-друге, позиції фінансової науки. По-третє, з позиції історичного та логічного аналізу розвитку банків, держави та суспільства. По-четверте, з організаційно-управлінської позиції щодо формування будь-яких економічних структур. По-п'ятих, з правових основ формування будь-яких економічних систем. По-шостих, з соціально-політичних потреб держави і суспільства.

3. Банківська система за будь-яких умов суттєво впливає на розвиток суспільного виробництва. При цьому її вплив настільки значний, що на сучасному етапі розвитку соціально-економічної системи держави неможливо уявити, що суспільне виробництво може обійтись без банків, грошово-кредитних операцій, банківського обслуговування суб'єктів підприємництва та фізичних осіб, як основних користувачів створених в державі товарів та послуг. Будь-які негаразди в банківській системі миттєво відбиваються на здоров'ї всього суспільства, породжуються фінансові кризи, що охоплюють реальний сектор економіки та торкаються глибинних елементів сучасного життя кожної людини.

4. Взаємодія банківської системи з суспільним виробництвом призводить до зворотного процесу, що пов'язано з впливом суспільного виробництва на становлення й розвиток банківської системи. Вплив суспільного виробництва на банківську систему забезпечує відповідний рівень розвитку самої банківської системи.

5. Функціонування банківської системи в умовах фінансової кризи та значного спаду виробництва в Україні потребує додаткових теоретичних та практичних досліджень, накопичення необхідного статистичного матеріалу й аналітичних розрахунків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т.1. / Редкол. С.В. Мочерний. — К.: Видавничий центр «Академія», 2000. — 864 с.

2. Енциклопедія банківської справи України / Редкол. В.С. Стельмах. — К.: Молодь, Ін Юре, 2001. — 680 с.
3. Гроші та кредит: підруч. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазебко; за ред. М.І. Савлука: 4-те вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2006. — 744 с.
4. Банківська справа: навч. посіб. / За ред. В.І. Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 314 с.
5. Банковская энциклопедия / под ред. С.И. Лукаш, Л.А. Малютиной. — Днепропетровск: Баланс-Аудит; Каисса Плюс, 1994. — 252 с.
6. Островская О.М. Банковское дело: толковый словарь / О.М. Островская: 2-е изд. — М.: Гелиос АРВ, 2001. — 400 с.
7. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 07.12.2000 // Голос України. — 2001. — №12. — С. 4-10.
8. Банковское дело: учеб. / О.И. Лаврушин, И.Д. Мамонтова, Н.И. Валенцева и др.; под ред. О.И. Лаврушина. — 4-е изд. Стер. — М.: КНОРУС, 2006. — 768 с.
9. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки / О.В. Дзюблюк. — К.: Поліграф книга, 2000. — 512 с.
10. Розвиток банківської системи України / За ред. О.І. Барановського. — К.: ДУ «ІЕП НАНУ», 2008. — 584 с.